

Novellaelemzés

Szántó T. Gábor: 1945 (Hazatérés)

Tanári segédanyag

A tananyagot készítette: Moldvay Zsolt és Vida Nárcisz

A tananyag megköveteli a novella teljes terjedelmében való elolvasását.

(Szántó T. Gábor: 1945 és más történetek című novelláskötet, Budapest, Noran Libro, 2017)

Időtartam: 2 x 45 perc

Ajánlott korosztály: 9-12. évfolyam

Tanulási célok (a NAT és a kerettantervek alapján)

A tananyag során a diákok:

- szövegértési és- elemzési készségeik fejlődnek
- a novella által érintett történelmi folyamatokat összefüggéseikben tudják értelmezni
- elgondolkoznak a különböző emberi magatartásformákon, motivációkon
- elgondolkoznak döntési helyzeteken, dilemmákon
- alkalmazzák a novella műfajához kapcsolódó szövegfeldolgozási eljárásokat, megközelítési módokat
- morális gondolkodásra és ítéletalkotásra való képessége, kritikai gondolkodása fejlődik
- azonosítják, elemzik az idő- és térvizonyokat;
- érzékelik az elbeszélés és a történet időrendje közötti eltérést;
- felismerik az elbeszélői nézőpontot, beszédhelyzetet;
- műelemzések nyomán rögzítik a műfaj sajátosságait;
- azonosítják az irodalom nagy témáit,
- képesek az irodalmi élmény megosztására;
- képesek érzelmi tartalmak felismerésére, erkölcsi választások értelmezésére és véleményezésére.

A tananyag felépítése

Ráhangelődés

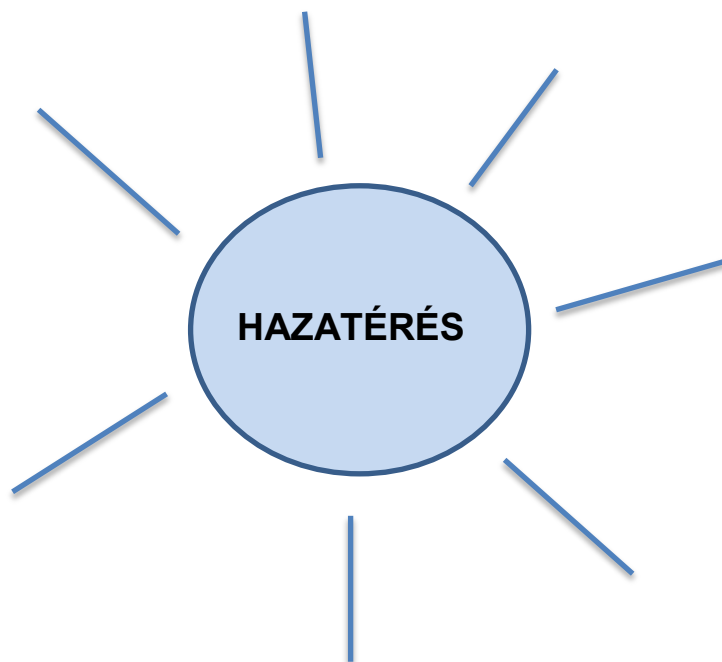
1. Cím:

- a) **Idézetek fel korábbi olvasmányélményeitek alapján olyan irodalmi műveket, ahol a hazatérés motívuma megjelenik!**
(frontális munka, osztálymunka – megbeszélés)

Lehetséges megoldások:

Homérosz: Odüsszeia; Hemingway: Az öreg halász és a tenger stb.

- b) **Milyen kulcsszavak jutnak eszetekbe a hazatérés szó hallatán általában?**
Gyűjtsetek össze minél többet!
(páros munka – tanulói feladatlap)

Lehetséges megoldások: öröm, család, anya, várakozás, béke, megnyugvás stb.

- c) A novellára gondolva milyen további kifejezésekkel tudnátok kiegészíteni a gondolattérképet? Használjatok különböző színeket vagy jelölést!**

(páros munka)

Lehetséges megoldás: ellenségesség, közöny, gyász, temetés, vagyonteljesítés stb.

- d) Miben különböznek az így gyűjtött szavak a korábban leírtakhoz képest?**

(frontális munka, osztálymunka - megbeszélés)

Lehetséges megoldás: pl. Ezek inkább negatív jelentésű szavak.

- e) Milyen kapcsolatban áll a mű címe és a szöveg?**

(frontális munka, osztálymunka - megbeszélés)

Lehetséges megoldás: a hazatérés általában örömteli, ez a hazatérés viszont inkább szomorú, bánatos és ellenséges hangulatú.

- f) Mi lehet a szerepe annak, hogy a szerző ezt a címet (Hazatérés) adta a szövegnek?**

(frontális munka, osztálymunka - megbeszélés)

Lehetséges megoldás: pl. A szerző a címadással lehet, hogy hangsúlyozni akarta azt, hogy a magyar zsidóság a hazájaként tekintett Magyarországra. (ez a haza azonban megtagadta és kiszolgáltatta őket)

- g) Adj másik címet a novellának!**

(egyéni munka)

Megjegyzés: itt meg lehet osztani a diákokkal, hogy a novella alapján készült film Magyarországon 1945 címmel került forgalomba, valamint a francia forgalmazók Az igaz út címet adták neki.

- h) Miért ezt a címet választottad?**

(frontális munka, osztálymunka – megbeszélés)

2. A novella elhelyezése az író életművében

(frontális munka - tanári magyarázat)

Szántó T. Gábor Hazatérés című novellája a *Lágermikulás* című kötetében jelent meg először 2004-ben. 2017-ben a novella alapján készült filmmel (1945) együtt az írás újból kiadásra került az *1945 és más történetek* című kötetben 1945 (Hazatérés) címmel.

Jelentésteremtés

3. A novella műfaji sajátosságainak azonosítása - Hogyan jelennek meg a novella műfaji sajátosságai a szövegben?

(frontális munka, osztálymunka - megbeszélés)

Lehetséges megoldások:

Epikus műfaj -----> prózai forma

Rövid idő alatt játszódó -----> az elbeszélés ideje néhány óra

Kevés szereplős -----> a falu lakói, két zsidó

Kevés helyszínen játszódik -----> falu

Kevés cselekményt mond el -----> két zsidó érkezése a faluba

A végén váratlan fordulat ----> temetés

4. Az elbeszélés ideje

- a) **Határozzátok meg, mikor játszódik a történet! Emeljétek ki a szövegből az erre utaló részeket! Találtok a szövegben előre- és hátrautalásokat? Ha igen, mi ezeknek a szerepe?**

(frontális munka, osztálymunka - megbeszélés)

Lehetséges megoldás:

„A szabadban is több mint harminc fok van, tapadós, forró, **júliusi** nap.” (7. oldal)

„A hét közül azonban csak egy áll fel, igaz, úgy téve, mintha egyébként is mennie kellene. Egy rokkantnyugdíjas cséplőgép-kezelő, akinek ezerkilencszáznegyvenhárom nyarán, az aratáskor, egy meghibásodott gép levágta a jobb kezét. Ő nem hozott el semmit a **tavaly** gazda nélkül maradt otthonokból, de mint más nagycsaládosok, kiigényelt egyet, s amikor az egészségügyi állapotára, rogyadozó házára, őt megmaradt gyermekére és a keleti fronton hősi halált halt fiára tekintettel, azt végül kiutalták számára, beköltözött.” (18. oldal)

Igen, vannak a szövegben előre-és hátrautalások. Ezek feszültséget keltenek, megismerjük a jelent meghatározó előzményeket, a múltat, és utalhat a jelenre épülő jövőre is.

Tanári magyarázat: A novella idősíkjá a jelen, de a múlt, a múltbeli történések szerepe meghatározó. A múltban elkövetett tettek meghatározzák a szereplők jelenét és lehetséges jövőjét.

b) Történelmi kontextus - Előzetes ismereteid alapján idézd fel, milyen történelmi események határozták meg a novellában szereplő emberek hétköznapjait!

(egyéni munka, majd megbeszélés)

- 1.
- 2.
- 3.

Lehetséges megoldások: második világháború, holokauszt, szovjet megszállás)

c) Történelmi háttér rövid bemutatása

(tanári magyarázat)

A zsidóság szisztematikus kifosztása történt a második világháború előtt és alatt. Egyes magyar településeken, illetve más országokban is pogromok törtek ki a hazatérő zsidóság ellen, így próbálva megvédeni a holokauszt idején szerzett javakat. A fő haszonélvezője a zsidóság kifosztásának a helyi és a német állam volt, de jelentős vagyonhoz jutottak a

zsidó vagyonokat, személyes tárgyakat, ingóságokat (pl. piaci árveréseken) megvásárló vagy ingyen, vagy kedvezményes állami juttatásként megkapó többségi társadalom.

A zsidó vagyonokat kisajátító magyar állam nem kárpótolta a zsidóságot az eseményeket követő évtizedekben sem. Számos tanulmány, irodalmi alkotás, film számol be a zsidóság módszeres kifosztásáról, illetve annak embertelen voltáról, a hatóságok és tisztviselők kapzsiságáról.

Megjegyzés:

Itt meg lehet osztani a diákokkal, hogy Kertész Imre Sorstalanság című művének egyes részei is kapcsolhatók a novellához: amikor a Köves család a vagyonát egy „magyarra” íratja, hogy ne vegye el a magyar állam, vagy amikor Gyuri hazatér, és a lakásukban idegenek fogadják, akik elzavarják őt.

d) Opcionális, kiegészítő feladat - Szövegek beszélgetése

Olvassátok el Borbély Szilárd Nincstelenek című regényének alábbi részletét!

„Amikor Mózsi hazajött a munkaszolgálatból, már nem hasonlított a zsidókhöz. Olyan volt, mint akárki más. Úgy tért vissza, mint a többi menekült, aki a házát kereste, a cókókját, az itt hagyott családot. Mint mindenki, aki nem tudta abbahagyni az életet. Cipelte a terhet, amelyet az élet jelent. Kopasz volt, szedett-vedett katonai ruhát viselt. Régen dús haja, gyűrűbe szedett pajesza sehol se volt már. Nem vett többé fekete kaftánt. Se kalapot. Se fehér inget. Nem öltötte fel soha többé a halotti inget a rojtokkal a sarkain, amelyet a férfiak viseltek.

Hogy hová lettek ezek a ruhák, senki sem mondta meg a faluban. Mózsi meg nem kérdezte. Ahogy azt sem, hová lett a boltból az áru. A házból a bútor. A polcról a könyv. A falból a kampó. A szekrényből a ruha. A szívekből a könyörület.

A csontig soványodott Mózsi, amikor hazaért, leült a kifosztott ház előtt, amelyet a falu éjszakánként hordott szét, feltörve a csendőrség pecsétjét. A nagybátyáink voltak a legelső, akik a heccet csinálták annak idején.

„Senki sem mert nekik szólni, mert a nyilas párt tagjai voltak, és akkor már nagyon tartott mindenki a nyilasoktól”, mondja Máli.

Az éjszaka leple alatt senki sem köszönt a másiknak. Sürögtek, forogtak. Volt, aki többször is fordult. Némán, konokul fosztogatták a házat és a portát. A szekrényeket törték fel, a damasztabroszokat kapkodták el egymás elől, a stelázsiból a kőedényeket szorították magukhoz. Úgy tettek a sötétben, mintha nem ismernék egymást. És többé nem beszéltek ezekről az éjszakákról. Tele lett a falu titokkal. Csak kezek nyúltak a sötétben a tányérokért, az eszcájgért, a bundabugyiért, a vágyott berliner kendőért, a gyerekek itt hagyott játékaikért. Vitték az imaköpenyt is, a macesztálat, a hímezett ünnepi sábeszdeklit. Lefeszítették az ajtófélfáról a mezuzát. De csalódtak, mert nem papírpénz volt benne, csak egy fecni valami ákombákommal. Nem néztek egymásra akkor sem, amikor az almáriumot hordták szét. Amikor a spájzban meg a kamrákban ásták fel a földet. Amikor a kemencét verték szét, és vizsgálták át téglánként. Mert mindenütt elrejtett kincs után kutattak. A mesés zsidóarany után, amiről a kocsmában suttogtak. A pénzt keresték, az ezüst evőkészletet, az igazgyöngy nyakláncot, a gravírozott zsebórát, az ékköves fülbevalót.

A zsidóvagyonra úgy tekintettek, mint a sajátjukra, mert akkor már évek óta mondták nekik, hogy azt tőlük vették el a zsidók. A magyaroktól. Azt kell visszaszerezni. Visszaszolgáltatni jogos tulajdonosaiknak.

De kevesellték, most, amikor széttépték a párnacihát és a dunnát, kiforgatva a surgyét, felhasították a kanapé huzatát, mert a sóvárgott kincseket sehol se találják, amit tőlük oroztak el. A vágyott tárgyakat, az aranyat, amelyet látni véltek Mózsieknál, amely nem volt velük, amikor elvitték őket a csendőrök. Azután kutattak, azt keresték megszállottan. Közben már egymásra gyanakodtak, hogy talán a szemfülesebbek ellopták előlük. Már megint késve érkeztek, mert nekik sosincs szerencsájük. Pedig mindent megfigyeltek, hogy mikor melyik ruha volt rajtuk, milyen ékszereik voltak. Összeszámolták a bolt bevételét évekre visszamenőleg. És nem voltak a kincsek sehol. Pedig valahol lennie kell.”

(részlet Borbély Szilárd Nincstelének című regényéből)

Milyen hasonlóságokat és különbségeket fedeztek fel a Hazatérés című novella és a Nincstelenek című regény fenti részlete között?

(frontális munka – megbeszélés)

Lehetséges megoldások:

- *a regény részlete bemutatja, hogyan és miért lopták el a falu lakói a zsidó vagyont, ez a novellában részben van meg,*
- *a regény ismerteti a hazatérő zsidó szatócs életét a faluban a munkaszolgálatból történő hazatérés után – a hazatérés utáni helyzetről a novellából is szerzünk információkat*
- *a szégyenletes lopás után nem beszéltek a témáról, a falu tele lett titokkal*

5. Helyszínek (egyéni munka - tanulói feladatlap)

- Gyűjtsd össze a novellában hangsúlyos helyszíneket időrendi sorrendben!**
- Írd az egyes helyszínekhez, hogy mely szereplők a legmeghatározóbbak ott az események alakulása szempontjából!**
- Írj az egyes helyszínek mellé egy-egy, a helyszínhez kapcsolódó meghatározó mondatot a novellából!**

Helyszín:

Szereplők:

Idézet:

Lehetséges megoldás: vasútállomás, kocsmá, drogéria, temető stb.

6. Színek

- Soroljátok fel, milyen színekre asszociáltok, ha a novella által megjelenített világra gondoltok!**

(frontális munka, osztálymunka)

Lehetséges megoldás: fehér, fekete, zöld, sárga, barna, rózsaszín, szürke stb.

b) Társíts a szövegből vett tárgyakat, dolgokat, jelenségeket az alábbi színekhez!

Válaszaidat írd be a táblázatba!

(egyéni munka – tanulói feladatlap)

Színek	Tárgyak, jelenségek

Lehetséges megoldás:

<i>Színek</i>	<i>Tárgyak, jelenségek</i>
	<i>füst, kormos képű vasutas, utasok kalapja, öltönye, az öreg zsidó szakállá</i>
	<i>napfény, utasok inge, fehérre meszelt falak</i>
	<i>sör</i>
	<i>búzamező</i>
	<i>fák</i>
	<i>szappan</i>

c) **A novellából 2017-ben fekete-fehér játékfilm készült Török Ferenc rendezésében.**

Mit gondolsz, mi lehetett a rendezői döntés hátterében?

(frontális munka - megbeszélés)

Lehetséges megoldás: a fehér és a fekete szimbolikus jelentésű színek, fekete a gyász, a fehér a tisztaság szimbóluma

7. Szereplők - jellemterkép

a) **Gyűjtsétek össze a szereplőkhöz kapcsolódó információkat! Mit tudunk meg a szereplőkről? Töltsétek ki az alábbi táblázatot!**

(csoportmunka – tanulói feladatlap)

Név (ha tudjuk)	Foglalkozás	Életkor	Tulajdonság	Múlt	Cél

A feladatot öt csoportban fogjátok végezni! Minden csoport kap egy borítékot, az abban szereplő személlyel kapcsolatosan kell kitölteni a fenti táblázatot!

A szereplők:

1. jegykezelő (kalauz)
2. zsidó apa és fia
3. jegyző
4. a jegyző fia
5. cséplőgépkészítő és kocsmáros

Lehetséges megoldás:

<i>Név</i>	<i>Foglalkozás</i>	<i>Életkor</i>	<i>Tulajdonság</i>	<i>Múlt</i>	<i>Célok</i>
<i>nincs</i>	<i>jegykezelő</i>	<i>idősebb</i>	<i>antiszemita érzelmei vannak</i>	<i>részt vett a zsidóság deportálásában vasutasként</i>	<i>nem derül ki</i>
<i>Sámuel Hermann</i>	<i>zsidó apa</i>	<i>idős</i>	<i>tisztelettudó</i>	<i>a holokauszt túlélője</i>	<i>megadja a végtisztességet a holokauszt áldozatainak a temetéssel</i>
<i>nem tudjuk</i>	<i>zsidó fia</i>	<i>fiatalember</i>	<i>szereti az apját, indulatos, de tud uralkodni az indulatain</i>	<i>holokauszt- túlélő</i>	<i>új élet kezdése másutt</i>
<i>Szentes István</i>	<i>jegyző</i>	<i>középkorú</i>	<i>a fiát élhetetlennek tartja, művészlelkűnek, ambivalens a viszonya a fiával</i>	<i>megszerezte a fiának a drogériát, félti a vagyont</i>	<i>biztosítani a fia számára a megélhetést a drogéria megtartása révén</i>
<i>Szentes Árpád</i>	<i>jegyző fia</i>	<i>fiatalember</i>	<i>művészlélek, szerelmes, tisztesleges, saját lábra akar állni</i>	<i>a drogérában dolgozott segédként, majd ő lett a tulajdonos</i>	<i>felnőtté akar válni, el akar menni ebből a faluból</i>
<i>nincs</i>	<i>rokkantnyugdíjas cséplőgépkészítő</i>	<i>középkorú</i>	<i>tisztesleges, irigy</i>	<i>jobb kéz hiánya, hat gyerek, egy hősi halott katona fiú</i>	<i>félti a házat,</i>

				<i>kiigényelt egy házat irigység</i>	
<i>nincs</i>	<i>kocsmáros</i>	<i>középkorú</i>	<i>kárörvendő</i>	<i>zsidótól vette a kocsmát és az italmérési engedélyt</i>	<i>ennek megtartása</i>

b) Emeljük ki és jellemezzük a zsidó apa és fia, valamint a jegyző és fia közti kapcsolatot!

(frontális munka, osztálymunka - megbeszélés)

Lehetséges megoldás:

A jegyző igyekszik biztos megélhetést nyújtani a szerinte élhetetlen, művészelkű fiának, megszerzi számára a Szentes drogériát, amit viszont a fiú nem akar tovább vinni, a saját lábára áll, fellázad az apja tette ellen, és igyekszik megvalósítani önmagát, "hazatérni" önmagába, integrált, felnőtt személyiséggé válni, megtalálni a szerelmet. Ehhez a lázadáshoz a motivációt a két túlélő zsidó megjelenése adja.

A zsidó apát és fiát és a jegyzőt és fiát szembe lehet állítani egymással. A zsidó apa és fia között a szeretetviszony az elsődleges, a fiú szereti és tiszteli apját, vállalta vele az utat, a temetést, de ez a tisztelet kölcsönös. Ez a szeretetviszony a jegyző és a fia között nem súrlódásmentes, az apa nem tiszteli a fiát, nem tartja sokra.

További szempont lehet: a morális törvényt megtartó apa és morális törvényt megszegő apa és fiaik viszonya

8. A novella szerkezete

(frontális munka, megbeszélés - tanári magyarázat)

- I. Bevezetés, helyzetismertetés – alapkonfliktus (mi derül ki a bevezető részből?, milyen hangulatot érzékeltet?, előrevetíti-e a történet többi részét?)
- II. Fokozás, feszültségkeltés (ismétlődő események) – a konfliktus kibontakozása
- III. Tetőpont – legfontosabb jelenetek, mondatok – "összecsapás"
- IV. Megoldás - van-e megoldás, ha igen, mi az?

Lehetséges megoldás:

- *alapkonfliktus: két zsidó hazatér, de nem közlik a hazatérés okát, ládákat hoznak, amivel nagyon óvatosan bánnak, a hazatérőket ellenségesen, közömbösen fogadják a falubeliek*
- *a fekete és a fehér szín kezdetben a meghatározó: fekete öltöny, kalap, fehér ing,*
- *kiderül, hogy az utasok zsidók, a falubeliek megszerezték az itt maradt zsidó vagyont, féltik a megszerzett vagyont, nem akarják visszaadni*
- *a kocsit során a drogériáig folyamatosan növekszik a feszültség, mert nem tudjuk, hogy milyen céllal érkeznek az utasok, de mivel továbbmennek, bizonyossá válik, hogy nem a vagyon visszaszerzése a cél, ezért indul a jegyzővel az élen a falubeliek csoportja megtudni, hogy miért jöttek*
- *a temetőben az eddigi ellenséges hangulat csökken, majd átmenetileg fokozódik*
- *a zsidók elutazása keretbe foglalja a történetet, de nem lesz ez igazi megoldás, mert egy világ ért véget a magyar holokauszttal*

9. Konfliktus

a) Emeljtek ki a szövegből olyan részleteket, amelyek a faluban eluralkodó feszült helyzetre utalnak!

(frontális munka, megbeszélés - tanári magyarázat)

b) Vizsgáljátok meg, milyen reakciót vagy hatást váltott ki a falu lakóiból a két zsidó érkezése! Mi lehetett ezeknek a reakcióknak az oka?

Igyekeztek több különböző magyarázatot találni! Töltsétek ki a táblázatot!

(páros munka)

pl. ellenséges, szégyent érző, közömbös, gyanakvó

Szereplő	Reakció	Lehetséges okok

Lehetséges megoldás:

<i>Szereplő</i>	<i>Reakció</i>	<i>Lehetséges okok</i>
<i>jegyző</i>	<i>ellenséges</i>	<i>a drogéria megtartása</i>
<i>kocsmáros</i>	<i>közömbös</i>	<i>nem szerzett zsidó vagyon, a bérlői jogot megvette</i>
<i>falubeliek zöme</i>	<i>ellenséges, gyanakvó</i>	<i>a megszerzett zsidó vagyon miatt</i>
<i>jegyző fia</i>	<i>félelem</i>	<i>lelkiismeret-furdalása van a zsidó vagyon megszerzése miatt</i>
<i>jegykezelő</i>	<i>gyanakvó</i>	<i>antiszemita érzelmek</i>

10. Szimbólumok - Keressetek a műben szimbolikus jelentésű tárgyakat, gesztusokat!

Mit szimbolizálhatnak ezek? (frontális munka, megbeszélés - tanári magyarázat)

Lehetséges megoldás:

- *szappan, imasál, láda, jeruzsálemi föld: a temetés kellékei, szimbólumai, a végső hazatérés*
- *kézfogás: a béke jele, köszönési forma, formája, módja jelképes értelmű*
- *a korábban említett színek*

Reflektálás

Cél: személyes vélemény, benyomások megfogalmazása a mű üzenetével kapcsolatban

11. Választható írásbeli feladat

(egyéni munka)

1. **Írj ajánlót a novellához!** (segítő kérdések: kiknek ajánlod? miért? mi a legfontosabb üzenet számodra?)
2. **Írj - újságírói szerepbe képelve magad - egy tudósítást a helyi újságba, amelyben beszámolsz a faluban történekről!**
3. **Készíts egy képzeletbeli riportot az éppen távozni készülő két zsidóval!** (a riport tartalmazza a kérdéseket és az általad elképzelt válaszokat is!)